

ÇANKIRI-ÇORUM-AMASYA HATTI ÜZERİNDEKİ HITİT YERLEŞİMLERİNİN LOKALİZASYON SORUNLARIYLA İLGİLİ GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Özlem SİR GAVAZ*

Atıf/©: Sir Gavaz, Özlem (2018). Çankırı-Çorum-Amasya Hattı Üzerindeki Hitit Yerleşimlerinin Lokalizasyon Sorunlarıyla İlgili Genel Bir Değerlendirme, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ANARSAN Sempozyumu Özel Sayısı, Ekim 2018, Cilt 11 Sayı 2 , ss. 1251-1264

Özet: Son yıllarda Hititler Dönemi Anadolu'nun tarihi coğrafyası ile ilgili değerli araştırmalar yapılmış ve bu yöndeki çalışmalar artış göstermiştir. Bu çalışmalarda ortaya konulan yeni görüşler ve isabetli lokalizasyon önerileri, özellikle günümüzde Çankırı, Çorum ve Amasya İllerini kapsayan bölgenin tarihi coğrafyasını aydınlatmada yol gösterici olmuştur. Fakat yapılan yeni teklifler bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Zira zaten tarihi coğrafya açısından problemli olan bu bölge, kuzeydeki Kaşka sorunsalı ile de büsbütün çıkmaza girmektedir.

Çalışmada Hititçe metinlerde geçen bazı önemli yerleşimler ve bu yerleşimler için yapılan farklı lokalizasyon tekliflerinin yol açtığı tartışmalar değerlendirilecektir. Özellikle Hititlerin başkenti Boğazkale/Hattuşa, Ortaköy/Şapinuwa, Maşathöyük/Tapigga ve Oymaağaç/Nerik eşitlikleri esas alınarak yerleşimler için yapılan farklı görüşler karşılaştırmalı olarak sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hititler, Tarihi Coğrafya, Lokalizasyon, Hitit Coğrafyası.

Makale Geliş Tarihi:23.09.2018 / Makale Kabul Tarihi: 04.10.2018

Bu makale Turnitin programında kontrol edildi. *This article was checked by Turnitin.*

Bu makale ANARSAN sempozyumunda sunulmuş aynı başlıklı bildirinin tam metnidir.

*Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, ozlemsir@yahoo.com

A General Evaluation On Localization Problems Of Hittite Places On Çankırı-Çorum-Amasya Line

Citation/©: *Sir Gavaz, Özlem (2018). A General Evaluation On Localization Problems Of Hittite Places On Çankırı-Çorum-Amasya Line, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Symposium of AAHA, Special Issue, Year 11 Volume 2 October 2018, ss. 1251-1264*

Abstract: *In recent years valuable researches on the historical geography of the Hittite Period Anatolia have been carried out and the studies in this direction have increased. The new ideas presented in these studies and the suggestion of proper localization have been a guide in illuminating the historical geography of the region which especially includes Çankırı, Çorum and Amasya Provinces. But the new proposals have brought some problems. This area, which is already problematic in terms of historical geography, is also completely absent from the Kaška problematic in the north.*

Some important settlements in Hittite texts in the study and the discussions caused by different localization proposals for these settlements will be evaluated. In particular, different views on settlements will be presented based on Bogazkale / Hattuša, Ortaköy / Şapinuwa, Maşathöyük / Tapigga and Oymaağaç / Nerik equations of the Hittites.

Keywords: *Hittites, Historical Geography, Localization, Hittite Geography.*

I.GİRİŞ

Son yıllarda ivme kazanan Hitit tarihi coğrafya çalışmaları¹ ve isabetli lokalizasyon teklifleri ile Hititler Dönemi Anadolu'nun haritası oldukça belirginleşmiştir. Metinlerde geçen binlerce yerleşim ve lokasyonun artık hangi bölgelerde olduğu netlik kazanmış, yerleşimlerin birbirlerine olan yaklaşık mesafeleri belirlenmeye ve kuvvetli tahminler yapılmaya başlanmıştır. Özellikle Hatti çekirdek bölgesi olarak adlandırdığımız Kızılırmak kavsı içinde kalan, başkent *Hattuša* ve hinterlandı çevresindeki yerleşimlerin lokalizasyonları oldukça önemlidir. Bu sebeple günümüzde

---

¹ Forlanini, 2008a: 58-86.; Forlanini, 2008b: 145-188.; Forlanini, 2009: 39-69.; Murat, 2008: 181-204.; Popko, 2009.; Gander, 2010.; Barjamovic, 2011.; Sir Gavaz, 2012a. ; Sir Gavaz, 2012b: 31-43.; Czichon et al. 2012: 169-250.; Czichon, 2013: 298-309.; Alparslan-Doğan Alparslan, 2015:90-110.; Taracha, 2015: 557-566.; Gorny, 2016: 245-267.; Kryszewski, 2016.; Weeden-Ullmann, 2017. Burada verilen liste seçilmiş bir kaynaştır. Listeyi çoğaltmamız mümkündür. Ayrıca M. Alparslan yürütücülüğünde devam eden, TÜBİTAK destekli HHA (Hittite Historical Atlas, <http://hha.datalino.de/>) projesi de son yıllarda yapılan en kapsamlı tarihi coğrafya projelerinden biridir.

Çankırı-Çorum-Amasya-Tokat ve Yozgat illerini kapsayan bölgedeki arkeolojik çalışmalar, Hatti çekirdek bölgesinin tarihi coğrafyasının şekillenmesinde çok önemli rol oynamaktadır. Diğer taraftan, özellikle Hatti çekirdek bölgesinin kuzeyi ya da *Kaška* sınır hattı olarak da ifade edebileceğimiz bölgede yer alan yerleşimler ve yapılan bazı farklı lokalizasyon önerileri, bir takım tarihi coğrafya sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Zira bazı yerleşim yerleri, o kadar farklı bölgelere ve zıt güzergâhlara lokalize edilmektedir ki, muhtemel önerileri içeren tarihi coğrafya haritaları sürekli değişmektedir. Elbette ki bölgedeki tüm yerleşimleri ele almak mümkün değildir. Bu nedenle de, Hititçe metinlerde sıklıkla geçen ve bölgede kilit rol oynayan *Hanhana*, *Hakmiş*, *İstahara*, *Hattena*, *Durmitta* gibi şehirler, şimdiye kadar yapılan lokalizasyon teklifleriyle birlikte incelenmiş ve bölgenin tarihi coğrafya sorunsalı ortaya konmuştur.

Hititçe metinlerde *Kaška* Bölgesi ile irtibat halinde olan ve Fırtına Tanrısı kültünün de bulunduğu şehirlerden biri olan *Hanhana*, Çankırı'da bulunan İnandıktepe ile özdeşleştirilmiştir. Alp'e göre, *Hattuša*'da yazılmış olan ve İnandıktepe'de bulunan Eski Hitit Çağı'na ait arazi başı belgesinde (Balkan, 1973: 3vd), *Hanhana* isminin geçmesi ve İnandıktepe'nin *Hattuša* ile olan mesafesi *Hanhana*'ya işaret etmektedir (Alp, 1977: 651vd.). Diğer taraftan; metinlerde *Hanhana* Şehri'nin geçtiği yerleşimler ve bu yerleşimlerle olan mesafeleri dikkate alındığında *Hanhana*, İnandıktepe'den çok daha farklı bir güzergâhta, *Hattuša*'nın kuzey doğusunda *Kaška* sınır hattında aranmalıdır. Nitekim Corti, *Hanhana*'nın, *Nerik*, *Hattena* ve *İstahara*'ya yakın bir bölgede aranmasını önermektedir (Corti, 2017: 222; harita, 237-238). Ayrıca *Hanhana* Şehri'nin hem Maşathöyük, hem de Ortaköy metinlerinde geçmesi, *Kaşkalılar* ile anılan şehirlerin içinde sıklıkla yer alması sebebiyle de, şehrin İnandıktepe ile eşleşmesinin mümkün olmadığını belirtmekte ve *Hattuša*'nın kuzeyinde *Nerik*'e yakın bir mevkiye, Çorum sınırları içinde aranmasını teklif etmektedir (Corti, 2017: 220vd.). KUB 5.1 nolu metinde *Nerik* ve *Haharwa* dağlarının eteklerinde bir çok şehir ismi anılmaktadır ve bunlardan biri de *Hanhana* kentidir: "*Hanhana*, *Tanziliya*, *Zihhana*, *Astigurka*, *Talmaliya*, *Iupapaena*" (Güterbock, 1961: 94; Dinçol-Yakar, 1974: 570). Forlanini ise, çok enteresan bir şekilde *Hanhana*'yı Alacahöyük ile eşitlemektedir ki (Forlanini, 2008b: 165), bizce bu teklif İnandıktepe=*Hanhana* eşitliğinden çok daha aykırı ve uç bir tekliftir. Çünkü *Kaška* bölgesi ile bu kadar içli dışlı olan bir şehrin *Hattuša*'nın bu denli yakınına lokalize edilmesi çok tartışmalı bir durumdur. Ayrıca Erkut (Erkut,1992:159-165) tarafından önerilen ve daha sonra birçok

araştırmacı tarafından da kabul edilen (Alp, 2002:38.; Haas, 1994: 585.; Gorny, 1997:556.; Gurney, 1995: 69-71.; Sir Gavaz, 2012a: 134.) Alacahöyük=*Arinna* eşitliği, Eskiyaapar'da bulunan tablet ve içeriği de göz önünde bulundurulduğunda, yıllar önce yapılmış olan bu lokalizasyon teklifinin ne kadar da isabetli olduğunu göstermektedir. Zira Eskiyaapar'da bulunan ve *Arinna* ile *Tahurpa* isimlerini içeren tablet (Sipahi, 2012:6), Eskiyaapar'ın *Tahurpa* (Sir Gavaz, 2012b: 31-43) ve dolayısıyla Alacahöyük'ün de *Arinna* olma olasılığını kuvvetlendirmektedir.

III. Hattuşili otobiyografisinde, tahta çıkmadan önce kardeşi Muwatalli tarafından onun yönetimine bırakılan yerleri sayarken *Hanhana*'yı da saydığını görüyoruz: “*Hanhana, Darahna, Hattena, Durmitta, Pala, Tumanna, Gaššiya, Šappa, Hulana Nehri Ülkesi. Arabalı savaşçıların ve altın seyislerin tümünü ben yönettim. Hakpiş ve İstahara ülkelerini benim hizmetime verdi ve beni Hakpiş Kralı yaptı...*” (Doğan Alparslan, 2012:75.; Alp,2000: 137.) Bunun yanı sıra Alp, *Hanhana* Kenti'nin *Istahara* ve *Hattena* kentleri ile yakın mesafede olduğunu ve kentin *Kaşkallar'a* karşı bir hareket üssü olarak kullanıldığını ifade etmiştir (Alp, 1977: 650). Schuler'de *Hanhana*'nın *Nerik* ile yakınlığına dikkat çekmiş² ve kentin Merzifon-Amasya hattının kuzeyinde aranmasına işaret etmiştir (Schuler, 1965:28 dn.104.). Yine Alp, *Hanhana*=İnandık eşitliğinden yola çıkarak *Nerik*'i Boyabat-Durağan-Vezirköprü hattının kuzeyinde arayan Dinçol ve Yakar'ın (Dinçol-Yakar, 1974: 563-572) görüşünü uygun bulmamış, bu durumda *Nerik*'in *Hanhana*'ya çok uzak kalacağını savunmuştur (Alp, 1977:652). Halbuki ilk olarak Dinçol ve Yakar tarafından işaret edilen Vezirköprü-Oymağaç Höyük'de (Dinçol-Yakar, 1974:572), yapılan kazılar ve bulunan çivi yazılı tabletler neticesinde Oymağaç=*Nerik* eşitliği neredeyse kesinleşmiştir (Czichon, 2010: 17-30.; Czichon, 2013: 298vd.). Bu durumda *Hanhana* =İnandiktepe özdeşliği sorun olmaktadır. Zira İnandiktepe, hem Oymağaç=*Nerik*?'ten hem de Amasya civarında aranması gereken *Hattena* ve *Istahara* şehirlerinden çok uzak bir mevkide kalmaktadır. Bu sebeple Corti'nin *Hanhana* için önerdiği bölge (Corti, 2017: 237, bkz. harita) şimdilik bu kent için en isabetli önerilerden biridir.

Orta Hitit Dönemi'nde *Arnuwanda- Ašmunikal* krali çiftinden kalan bir dua metninde *Kaşkallar* tarafından işgal edilen Hitit yerleşimleri sayılmakta ve bu yerleşimlerde bulunan tapınakların yerle bir edildiği, içlerinde bulunan altın,

² Metinlerde, *Hanhana* ile *Nerik* arasında *Hattena, Hakmiş* ve *İstahara* şehirleri bulunmaktadır. *Hanhana* ve *Nerik* arasındaki muhtemel güzergâh ve *Hanhana* idari bölgesinde bulunan şehirler için bkz. Kryszén, 2016: 163 vd.

gümüş ve bronzdan yapılmış kült eşyalarının talan edildiği belirtilmiştir (KUB 17.21 öy. II 20-27, ay. III 1-3; Schuler, 1965: 156.; Ertem, 1980: 25; Alp, 2000: 72 vd.). İşgal altındaki şehirlerden biri de *Nerik*'dir. Kralı çift *Nerik*'de tanrılar için yeniden merasimlerin yapılması için yakarmaktadır. Ayrıca metinden *Nerik* Fırtına Tanrısı'na ait kurbanlık malzemenin *Hakmiş* Kenti'ne yollanmak istendiğini ama yine *Kaşkalı* düşman tarafından yağmalandığını öğreniyoruz. Başka bir pasajda ise *Nerik*'in Fırtına Tanrısı için kutlanması gereken bayramların *Hakmiş*'de kutlandığı ifade edilmektedir (KUB 28.80 IV 4-6.). Demek ki *Nerik* Fırtına Tanrısı'nın kültü yoğun saldırılar nedeniyle *Hakmiş*'e taşınmıştır. Kuşkusuz bu durumda *Hakmiş*, *Kaşka* sınır hattından daha uzakta, Hitit orduları tarafından daha rahat savunulabilecek bir yerde ve muhtemelen *Nerik*'in güneyinde bir mevkide aranmalıdır. Ya da yaygın kanının aksine; belirli bir *Kaşka* sınır hattından söz etmek çok doğru olmayacaktır. Sadece düşmandan temizlenmiş güvenli bölgelerden bahsedebiliriz. Fakat zaman zaman bu korunaklı alanlarda tehlikeye maruz kalmaktadır. İşte bu nedenle; *Hattuša*'nın kuzeyinde korunaklı, kolay savunma yapılabilecek, ordunun işlerini karşılayabilecek, hatta kralın da gerektiğinde konaklayabileceği özellikte tampon üslere ihtiyaç olmuştur. Bizce III. *Hattuşili*'nin bir süre ikamet ettiği *Hakmiş* kenti de böyle özelliklere sahip bir mevkidedir. Şimdiye kadar Amasya ile lokalize edilen *Hakmiş* (del Monte-Tischler, 1978: 65.; del Monte, 1992), Dönmez'e göre Doğantepe için iyi bir adaydır (Dönmez, 2010: 16.) Zira Alp'te Doğantepe'nin Hitit Kralları tarafından öncü bir kale olarak kullanılmış olabirliğine işaret etmiştir (Alp, 1961:193). III. *Hattuşili* otobiyografisinde *Nerik* ve *Hakmiş*'ten (itibaren) *Maraşantiya* Nehri Bölgesi'nin hepsini köle yaptığından bahsetmektedir (Ünal, 1974:8vd). Buradaki ifade *Hakmiş*'in *Nerik*'e yakın bir mevkide olduğuna işaret etmektedir. Corti, *Hakmiş*'i Çorum-Merzifon arasında bir yere yerleştirmekte, *Nerik*'e kadar uzanan bölgede yer alan Suluova yöresini ise *Hakmiş*'in periferisi olarak önermektedir (Corti, 2017: 224, 238).

Alp'e göre; I. *Šuppiluliuma* ve II. *Murşili*'nin orduları, *Kaşkalılar*'ın işgali altındaki *Nerik*'i sefer güzergâhlarına dâhil etmemiş, Kızılırmak'ın doğusundan geçerek kuzey batı seferlerine çıkmışlardır (Alp, 1977:651). I. *Šuppiluliuma*, *İstahara* ve *Hattena* üzerinden hareket etmekte, yolu üzerinde bulunan düşman kent ve ülkelerini yakıp yıktıktan sonra büyük bir olasılıkla *Durmitta*'nın yukarısından *Tikukuwa*, *Hurma*, *Tihşina* Dağı ve *Hauri* Ülkesi'ni geçerek *Maraşantiya* nehrine ulaşmaktadır. Daha sonra yoluna devam eden kral, *Darittara* Ülkesi, *Elluriya* Dağı, *Waşhaya* kentini geçer ve *Zina*,

Ga?kilušša, Darukka, Hinariwanda, Iwatališša, Šapidduwa kent ve ülkelerini yakıp yıkarak Kastamonu ve civarında aranması önerilen *Tumana* Ülkesine varır (Ertem, 1980:2vd.). Görüldüğü gibi güzergâhında *Nerik* kenti bulunmamaktadır. Bu durumda kral Amasya ve civarında aranan *İstahara* kentinden *Tumana*'ya giderken *Nerik*'e lokalize edilen Vezirköprü güzergâhını kullanmamıştır.

II.Murşili dönemine ait, bir fal metninde, *Nerik*'e düzenlenen seferlerden bahsedilmektedir. Söz konusu olan KUB 22.25 nolu metinde *Nerik*'e yakın mesafede yer alan *Hanhana* ve *Hattena* şehirlerinde askeri üsler oluşturulduğu belirtilmiş, verilen farklı askeri güzergâhlarda ise *İstahara*'dan hemen sonra *Nerik*'e ulaşıldığı kaydedilmiştir (KUB 22.25 nolu metnin transkripsiyon ve tercümesi için bkz. Schuler, 1965: 176 vd.). Demek ki *İstahara*, Hititlerin *Nerik*'e giderken en önemli uğraklarından biri, dolayısıyla da önemli bir istasyon şehir konumundadır. Ayrıca metinlerden kentin askeri bir üs ve istasyon şehir olmasının yanı sıra önemli bir kült merkezi olduğunu da anlıyoruz (KBo 4.13 öy.I 28; KUB 5.1 öy. II 106). Öte yandan; hem Boğazkale hem de Ortaköy metinlerinde *Šapinuwa* idari bölgesinde anılan bazı şehir ve ülkelerle *İstahara*'nın adının geçmesi (Murat, 2008: 193vd.) yerleşimin, Ortaköy'den çok da uzak olmayan bir mevkide aranmasını gerektirmektedir. Murat, tüm bu metinlerden yola çıkarak, *İstahara*'nın Çorum, Vezirköprü ve Amasya üçgeni arasında aranmasına işaret etmektedir (Murat, 2008:194 vd.). Ertem'de kenti, Amasya'nın kuzeyinde Vezirköprü hattı üzerinde bir mevkide lokalize etmektedir (Ertem, 1980: 3.). Forlanini, *İstahara*'nın, *Hattena*'nın doğusunda bir günlük mesafede ve *Šapinuwa*'nın kuzey batısında bir mevkide aranmasına işaret etmektedir (Forlanini, 2008b: 167.). Hititçe metinlerden, kentin uzun bir süre *Kaška* kontrolünde kaldığını ve zaman zaman *Kaškalılar* tarafından işgal edildiğini biliyoruz.

I. Šuppiliuma'nın icraatlarının anlatıldığı KBo 5.6 öy.I 41-49'da, Kral'ın yıl bayramını kutladıktan sonra, *İstahara* Ülkesine gittiği kaydedilmiştir. Metnin devamında, *İstahara* Ülkesinin tarım arazilerine *Kaškalı* düşman tarafından el konulduğu ama Kral'ın onları kovarak, kentte yeniden istikrarı sağladığı anlatılmaktadır (Güterbock, 1956: 91vd). Demek ki kent, tarım arazileri açısından da verimli bir bölgede bulunmaktadır. II. Murşili'nin yıllıklarında Kral, *Šunupašši* şehrini kuşattığından ve şehri tamamen yaktığından, *Pittalaša*'nın *hekur*'unu ise yıl ona kısalttığı için (kış yaklaştığı için: Bu çeviri için bkz. Alparslan, 2007: 95.) kuşatmadığından ve *İstahara*'ya geldiğinden ve orada bir süre kaldığından bahsetmektedir (KBo 2.5 öy.I 1-11) Zira metnin

devamında, krala *İstahara*'da iken, bazı haberlerin geldiği ve bunun üzerine *Hattuša*'ya geçtiği kaydedilmiştir. Demek ki kral *İstahara*'da konaklamaktadır. Hititlerin bölgede zayıf oldukları zamanlarda, *Kaška* sınır hattına daha yakın olan kuzeydeki şehirlerin elden çıkması çok doğaldır. Nitekim Hititlerin bölgede güçlendiği ve askeri faaliyetlerini arttırdığı dönemlerde *İstahara* Hititler için askeri bir üs ve önemli bir garnizon kent kimliğine bürünmüştür. Ayrıca güzergâh metinlerinde *Nerik*'ten hemen önce uğranılan yer olması ve *Şapinuwa* idari bölgesinde olan *Kammama* Ülkesi ve *Şulupašši* Şehri ile birlikte anılmasından dolayı, Oymaağaç ile Ortaköy arasında, Oymaağaç'a en fazla bir günlük mesafede yer alması gerekmektedir. Corti, *İstahara*'yı Amasya'nın güneyi ya da güney batısına lokalize etmektedir (Corti, 2017:223). Genellikle *İstahara* ile birlikte anılan *Hattena*'yı ise, *Haharwa* dağı ile eşitlenen Tavşan Dağı'nın güneyi ya da güney batısına yerleştirmektedir. *Nerik*'e giden askeri yol güzergâhlarında; *Hattena*, *Hanhana*'dan sonra, *İstahara*'dan da önce gelmektedir. Metinler *Hattena* ve *İstahara*'nın doğu-batı yolu istikametinde birbirine en fazla bir günlük mesafede bulunduğunu göstermektedir. Metinlerde "*İstahara* şehrinden, *Hattena* şehrine gitti" (KUB 19.13+14 öy. I 9), ifadesi iki kentin birbirine olan mesafesi hakkında fikir yürütebilmemize olanak tanımaktadır. Bu durumda şimdiye kadar araştırmacılar tarafından *Nerik*'e giden yol güzergâhında, Ortaköy'den çok da uzak olmayan bir coğrafyada Çorum-Amasya-Vezirköprü üçgeninde aranması önerilen *İstahara* için bizce en uygun aday Oluzhöyük'tür. Oluzhöyük'ün coğrafi konumu, Oymaağaç ve Ortaköy ile olan bağlantıları ve son yıllardaki kazı buluntuları (Dönmez, 2010.; Dönmez, 2017) *İstahara* için uygun şartlar sunmaktadır. Kryszewski (2016:323) ve Corti (2017:222,238.) tarafından bölgenin tarihi coğrafyasına yönelik yapılan çalışmaların da Oluzhöyük=*İstahara* önerisini kuvvetlendirdiğini düşünüyoruz.

Tarihi coğrafya çalışmalarında önemli ipuçları olarak değerlendirilen ama dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de, bazı kurban ve şehir listelerinde verilen sıralamaların her zaman güzergâh bilgisini doğru vermediğidir. Örneğin KUB 44.18 nolu metinde *Tahurpa*, *Nerik*, *Hakmiš*, *Hanhana* ve *Kuruštama* isimleri arka arkaya geçmektedir. Bu sıralamaya göre *Tahurpa*, *Nerik*'e çok yakın bir mevkide aranmalıdır. Hâlbuki son zamanlarda açığa çıkarılan filolojik belgeler ve yapılan tarihi coğrafya çalışmaları *Nerik*'in Oymaağaç (Czichon, 2013: 298vd), *Tahurpa*'nın ise Eskişehir olduğuna işaret etmektedir (Sir Gavaz, 2012b: 31vd.). Bu durumda bu metin yerinde verilen sıralama bize şehirlerin arasındaki mesafe ya da güzergâh ile ilgili yanıtıcı

bilgi vermektedir. Öte yandan; hem dini hem de askeri içerikli metinler incelendiğinde *Hanhana*, *Hattena*, *Hakmiş*, *İstahara* ve *Nerik*³ kentleri birbirine çok da uzak olmayan bir coğrafi bölgenin içinde aranmalıdır. Ayrıca bu kentlerin ya da beraberinde anılan yerleşimlerin, Ortaköy ve Maşathöyük metinlerinde de geçmesi (Murat, 2008: 193vd.; Alp, 1991: XXVIII), *Şapinuwa* ve *Tapigga*'nın idari bölgelerine yakın konumda olduklarını da göstermektedir.

Son zamanlarda yapılan farklı önerilerden biri de *Zippalanda*=Kuşsaray eşitliğidir (Taracha, 2015: 57-66). Kuşsaray Höyük, *Hattuša*'nın kuzeyinde, Çorum'un 16km kuzeydoğusunda yer almaktadır. CTH 81: Hatt. III 32 =NBr 22 nolu metin dışında (Ünal, 1974:225) net olarak *Zippalanda* Şehri, kuzeye lokalize edilen şehirlerle birlikte geçmemektedir. Ayrıca *Kaška* bölgesinde bulunan şehirlerin anıldığı metinlerde *Zippalanda*'ya rastlanılmamaktadır (Schuler, 1965.; aynı zamanda bkz. KUB 17.2; KUB 23.115). Taracha, Kuşsaray'da açığa çıkarılan tabletler (ABoT 2.143, ABoT 2.17, ABoT 2.388, ABoT 2.389, ABoT 2.390)⁴ ve bu tabletlerin içeriğine dayanarak, Kuşsaray'ın *Zippalanda*, hemen yakınındaki Kaletepe'nin ise *Zippalanda*'nın kutsal dağı olan *Daha* ile eşitlemektedir (Akdoğan, 2011: 7ff.; Taracha, 2015: 57vd..) Fakat bu tabletlerin içerikleri, maalesef yeterli delil teşkil etmemektedir. Ayrıca Kuşsaray tabletleri, kazı sırasında açığa çıkarılmadığı için, bu tabletlerin asıl menşei konusunda da şüpheli yaklaşmamız gerekmektedir (Akdoğan, 2011:VIII-7). Buna ek olarak Taracha'nın da bahsettiği 1960'lı yıllarda yürütülen bir dönemlik Kuşsaray kazısına (Koşay, 1966: 89ff.) katılan Ahmet Ünal, şifahen verdiği bilgide, burada Hitit tabakalarının bulunmadığını ifade etmektedir⁵. Bu durumda, üzerinde bir Roma devri gözetleme kulesinin izlerini taşıyan Kaletepe'nin *Daha* Dağı ile olan eşitliği de mümkün olmamaktadır. Diğer taraftan, Taracha'nın *Ankuwa* ile eşitlemek istediği Kuşsaray'ın 7 km güneyindeki Elvançelesi höyüğü (Taracha, 2015:61), *Ankuwa*'dan beklenen yapıları barındıramayacak kadar küçüktür (Ünal, 1984:87-107) Tüm bunların dışında Hititçe metinler *Zippalanda* ve *Ankuwa*'nın Hitit başkenti *Hattuša*'nın güneyinde aranmasına işaret etmektedir. Nitekim son zamanlarda Uşaklı Höyük'de yapılan arkeolojik çalışmalar *Zippalanda*=Uşaklı Höyük eşitliğini kuvvetlendirmektedir (Mazzoni

³ Geçen tüm yerleşimlerin, metin yerleri ve lokalizasyon teklifleri için bkz. del Monte-Tischler, 1978.; del Monte, 1992.; Ayrıca Kültepe metinlerinde geçen yerleşimler için bkz. Nashef, 1991.

⁴ Tabletlerin içerikleri şöyledir: ABoT 2.143: *Daha* dağında bulunan bir *huwaši* taşından ve burada yapılan sunum ve seremonilerden söz etmektedir. ABoT2.17: *Hedammu* efsanesinden bahsetmektedir. ABoT 2.388: fal içeriklidir. ABoT 2.389: fbr festival fragmanıdır. ABoT 2.390 ise bir mektup? İçermektedir. Ayrıntıları için bkz. Akdoğan, 2010: 69-70.; Taracha, 2015: 59.

⁵ Prof. Dr. Ahmet Ünal'a şifahen verdiği bilgiler için teşekkür ederim.

2015: 27-38; Mazzoni-Daddi, 2015). Ayrıca hem askeri hem de dini içerikli metinlerde *Zippalanda* ile en fazla bir, *Hattuša* ile de en fazla üç günlük mesafede yer alan *Ankuwa*'nın da kuzeyde aranması mümkün görünmemektedir⁶.

Lokalizasyonu sorun teşkil eden yerlerden biri de, *Durmitta* Memleketi'dir. Asur Ticaret Kolonileri döneminde de aktif rol oynayan *Durhumit* şehri, Hititçe metinlerde *Durmitta* olarak geçmekte ve *Kaška* Bölgesinde bulunan şehirlerle birlikte anılmaktadır. II. Murşili yıllıklarında *Durmitta*'dan şöyle söz etmektedir: “*Durmitta Ülkesi'nin Kaška (düşmanı) bana savaş açtı. Ve bana savaş... Sonra adı geçen Kaška (düşmanı) geldi. Ve Durmitta Ülkesine hücum etmeye başladı.*” (KBo 3.4 öy.I 30-31). Kral, metnin devamında *Kaškali* düşmanı yendiğinden ve *Durmitta*'yı ikinci kez kölesi yaptığından bahsetmektedir (40-42). Yine yıllıklarda *Durmitta*, *Kaškali* düşman tarafından yakılıp yakılan şehirlerle birlikte geçmektedir: “[*Ve Hatti ülkesinin sağlam şehirlerini mahvetmeye başladı. Hakpiş Şehri, Tuhmutaru Ülkesi, Hurşamma Ülkesi ve de Tuhmiriya Ülkesi, bana Durmitta Ülkesinde Durmitta Ülkesinin ve Tapapanuwa ülkesinin Dahara nehrini ve şehri (ben) kral] mahvetmişim.*”

Durmitta kenti ile ilgili referans alınması gereken başka bir metinde ise, *Durmitta*'nın, tuz toprakları olduğu ifade edilmiştir: “*Dur[mitta] kenti, [kral]'a reverans yapırlar] tuz toprakları Durmitta kentinden (tuzu) sevk ederler*” (KBo 11.73 öy ile Bo 2792 öy.II ; 2'-6'; Erkut, 1990:1). Öte yandan; *Durmitta*=*Durhumit* Kültepe belgelerinde bakır ticaretinde öne çıkmaktadır. Dönmez, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda önemli bir bakır üretim merkezi olan *Durhumit*'i Amasya İli, Göynücek İlçesi, Gediksaray beldesinin 3km kuzey doğusunda yer alan Ayvalıpınar Höyük'e aday göstermektedir. Höyük, boyutları ve coğrafi konumu itibari ile önem arz etmektedir. Ayrıca, Dönmez tarafından tespit edilen aşağı kent ile höyüğün bakır yataklarına olan yakınlığı, Ayvalıpınar'ın *Durhumit* olabilirlğine işaret etmektedir (Dönmez, 2010:13vd.). Barjamovic, *Durhumit*'i Merzifon bölgesine, lokalize etmektedir (Barjamovic,2011:242vd.) Kuzuoğlu' da Kt 92/k 203 nolu metinde “*Turhumit, Hattuš, Tawinia ve Tuhpia*'dan *Nenašša*'ya kadar” ifadesinden dolayı yerleşimin, Kızılırmak kavsi içinde bir mevkiye aranmasına işaret etmektedir (Kuzuoğlu, 2007: 164). *Durmitta*, son zamanlarda Forlanini tarafından Büklükale ile eşitlenmektedir(Forlanini, 2009: 57). Fakat bizce

⁶ *Ankuwa* için yapılan lokalizasyon önerileri hakkında ayrıntılı bilgi almak için bkz. Sir Gavaz, 2017: 181vd.

Büklükale=*Durmitta* eşitliği çok uygun değildir. Nitekim Büklükale *Kaška* sınır hattından oldukça uzaktır. Hâlbuki Hititçe metinler referans alındığında *Durmitta*'nın mutlaka *Kaška* bölgesine yakın mevkide aranması gerekecektir. Bu sebeple de daha kuzeyde olması gerekir. Corti, *Durmitta* Memleketini Çankırı bölgesinde, İnandıktepe ile Hüseyindedede arasında bir mevkie yerleştirmektedir (Corti, 2017: 237.). *Durmitta*'nın lokalizasyonu maalesef problem oluşturmaktadır. Çünkü hem Hititçe metinler hem de Kültepe metinleri incelendiğinde; şehrin, *Hanhana*, *Hakmiš*, *Ankuwa*, *Nenašša*, *Purušhaddum*, *Ulama*, *Šalatuwar*, *Wahšušana*, gibi birbirinden çok farklı coğrafyalarda bulunan yerleşimlerle irtibatı bulunmaktadır (Barjamovic, 2011:243). Bu nedenle de *Durmitta*'nın sabit bir bölgede konumlandırılması güçleşmektedir.

Kuşkusuz yapılan bu öneri ve sonrasındaki tartışmalar, bölge coğrafyasındaki taşların daha sağlam bir şekilde yerine oturmasını sağlamaktadır. Bu nedenle farklı bakış ve yorumlar, Anadolu'nun tarihi coğrafyasının rekonstrüksiyonunda son derece önemlidir.

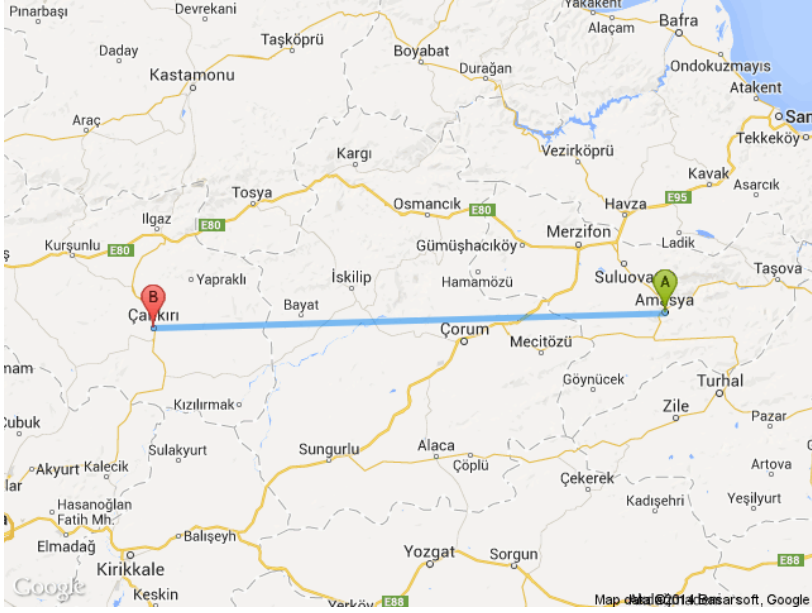
KAYNAKÇA

- ALPARSLAN, M. (2007), "II. Murşili ve Dönemi", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul.
- AKDOĞAN, R. (2010), *Hethitische Texte in Transkription*. ABoT II, DBH 32, Wiesbaden.
- AKDOĞAN, R. (2011), *Ankara Arkeoloji Müzesinde Bulunan Boğazköy Tabletleri II /Boğazköy Tablets in the Archaeological Museum of Ankara II*, Catalogue and Index by Oğuz Soysal, Chicago.
- ALP, S. (1961), "Amasya Civarında Zara Bucağında Bulunan Hitit Heykeli İle Diğer Hitit Eserleri", *Anatolia/Anadolu* VI: ss91-126.
- ALP, S. (1977), "Hitit Kenti Hanhana'nın Yeri", *Belleten* 164: ss.649-652.
- ALP, S. (1991), *Maşat-Höyük'te Bulunan Çivi Yazılı Hitit Tabletleri*, Ankara.
- ALP, S. (2000), *Hitit Çağında Anadolu*, Ankara.
- ALP, S. (2002), *Hitit Güneşi*, Ankara.
- ALPARSLAN, M., DOĞAN-ALPARSLAN, M. (2015), "The Hittites and their Geography: Problems of Hittite Historical Geography", *Europen Journal of Archaeology* 18 (1): ss.90-110.

- BALKAN, K. (1973), *İnandık'ta 1966 Yılında Bulunan Eski Hitit Çağına Ait Bir Bağış Belgesi*, Ankara.
- BARJAMOVÍC, G. (2011), *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*, Copenhagen.
- CORTÍ, C. (2017), "The North: Hanhana, Hattena, İstahara, Hakpiš, Nerik, Zalpuwa, Tummana, Pala and the Hulana River Land", *Hittite Landscape and Geography*, M. Weeden and L. Z. Ullmann (eds.), Leiden-Boston: ss.219-238.
- CZÍCHON R., M. (2010), "Nerik'in İzinde/Nerik auf der Spur-Erste Forschungsergebnisse vom Oymaağaç Höyük", *Arkeoloji ve Sanat* 134: ss. 17-30.
- CZÍCHON R., M., KLİNGER, J., BREUER, P., EERBEEK, J., FOX, S., MARİNOVA-WOLFFF, E., MARQUARDT, H., VON DER OSTEN-WOLDENBURG, H., REİCHMUTH, S., RİEHL, S. and JOHANNSEN, Th. (2012), Archäologische Forschungen am Oymaagac Höyük-Nerik(?) in den Jahren 2007–2010, *Mitteilungen der Deutschen Orientgesellschaft* 143, ss.169–250.
- CZÍCHON R., M. (2013), Oymaağaç Höyük/Nerik(?), in M. Doğan-Alparslan and M. Alparslan (eds), *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu/ Hittites: An Anatolian Empire*, İstanbul, ss.298–309.
- DEL MONTE GIUSEPPE F. – Tischer Johann (1978), *Die Orts und Gewässernamen der Hethitischen Texte, RGTC 6*.
- DEL MONTE GIUSEPPE F. (1992), *Die Orts und Gewässernamen der Hethitischen Texte, RGTC 6/2*.
- DİNÇOL, A., YAKAR, J., (1974), "Nerik Şehri'nin Yeri Hakkında", *Bellekten*,S.152: ss.563-572.
- ALPARSLAN, M. (2012), *Hitit Kralı II. Muwatalli: Kişiliği ve İcraatı. Filolojik Belgeler Işığında*, İstanbul.
- DÖNMEZ, Ş. (2010), *Kaşku Ülkesi'nin Önemli Kenti Amasya-Oluz Höyük, 2007 ve 2008 Dönemi Çalışmaları Genel Değerlendirmeler ve Ön Sonuçlar*, Ankara.
- DÖNMEZ, Ş. (2017), *Amasya-Oluz Höyük. Kuzey Orta Anadolu'da Bir Akhaimenid Yerleşmesi. 2009-2013 Dönemi Çalışmaları Genel Değerlendirmeler ve Öneriler*, Amasya.
- ERKUT, S. (1990), "Hititlerde Tuz Kullanımı", *Bellekten* S.209, C. LIV: ss.1-7

- ERKUT, S. (1992), "Hitit Çağının Önemli Kült ve Kenti Arinna'nın Yeri", H. Otten, H. Ertem, E. Akurgal, A. Süel (eds), *Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp*, Ankara: ss.159-165.
- ERTEM, H. (1980), *Hitit Devleti'nin İki Eyaleti: Pala-Tum(m)ana İle Yakın Çevrelerindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler*, Ankara.
- FORLANİNİ, M. (2008a), The Historical Geography of Anatolia and the Transition from the Karüm-Period to the Early Hittite Empire, *Anatolia And The Jazira During The Old Assyrian Period* (Old Assyrian Archives, Studies, Vol: 3) Ed. J.G. Dercksen: ss.58-86.
- FORLANİNİ, M. (2008b), The Central Provinces of Hatti: an Updating, in: K. Strobel (ed.), New Perspectives on the Historical Geography and Topography of Anatolia in the II and I Millennium B.C., *Eothen* 16 : ss.145-188.
- FORLANİNİ, M. (2009), On the Middle Kızılırmak, II , *Central-North Anatolia*: ss.39-69.
- GANDER, M. (2010), *Die geographischen Beziehungen der Lukka-Länder Texte der Hethiter 27*, Heidelberg.
- GORNY, R., L. (1997), "Zippalanda and Ankuwa: The Geography of Central Anatolia in the Second Millennium BC., *JAOS* 117: ss.549-557.
- GORNY R.L. (2016), Çaltepe—Daha and the IŠTAR *luliyā*, in S.Erkut and Ö. Sir Gavaz (eds) *ANTAŞSUMSAR "ÇİĞDEM" Eski Anadolu Araştırmalarına ve Hititlere Adanmış Bir Hayat / Studies in Honour of Ahmet Unal Armağanı*, İstanbul, ss.245-267.
- GURNEY O. R. (1995), "The Hittite Names of Kerkenes Dağ and Kuşaklı Höyük", *AnST* 45: ss.69-71.
- GÜTERBOCK H G (1956), "The Deeds of Suppiluliuma As Told By His Son, Mursili II", *JCS* 10: ss. 75-105.
- GÜTERBOCK H G (1961), "The North Central Area of Hittite Anatolia" *JNES* 20: ss.85-97.
- HAAS V., (1994), *Geschichte Der Hethitischen Religion*, Handbuch Der Orientalistik, Leiden.
- KOŞAY, H. Z. (1966), "Kussaray (Çorum) Sondajı", *TAD* 15/1: ss. 89ff
- KRYSZEŃ, A. (2016), *A Historical Geography of the Hittite Heartland*, AOAT 437, Münster.

- KUZUOĞLU, R. (2007), Eski Asurca Metinlerde Geçen Coğrafya Adları, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara.
- MAZZONİ, S. (2015), “Hitit Medeniyeti Merkezi Uşaklı Höyük’te Arazi ve Kutsal Alan, *Arkeoloji ve Sanat* 148: ss.27-38.
- MAZZONİ, S. - DADDİ PECCHİOLİ F. (2015), The Uşaklı Höyük Survey Project (2008-2012). A Final Report, *Studia Asiana* 10.
- MURAT, L (2008), “Hitit Tarihi-Cografyasında Hakmiş ve İstahara Ülkelerinin Konumu”, *Anatolia*, c. XXVII, S. ss.44:181-204.
- NASHEF K (1991), Die Orts- und Gewässernamen der altaayrischen Zeit, *RGTC* 4, Wiesbaden.
- POPKO M. (2009), *Arinna Eine heilige Stadt der Hethiter*, Wiesbaden.
- SCHULER, E. V. (1965), *Die Kaşkärer*, Berlin.
- SİPAHİ, T. (2012), “Yeniden Başlayan Eskişehir Kazısı ve Buluntuları Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Türk Eskiçağ Bilimler Enstitüsü Haberler*, Sayı 33: ss.1-7.
- SİR GAVAZ, Ö. (2012a), *Hitit Krallarının Kült Gezileri. Ayinler, Ziyaret Merkezleri, Yollar ve Lokalizasyonla İlgili Yeni Gözlemler*, Çorum.
- SİR GAVAZ, Ö. (2012b), Involving The Whereabouts Of The Tahurpa City, *KASKAL*, 9: ss.31-43.
- TARACHA, P. (2015), “Looking For Ziplanda. The Hittite Names of Kuşsaray and Kaletepe”, *Studia Asiana* 9, ss.57-66.
- ÜNAL, A., (1974), *Hattuşili III: I-1, Historischer Abriss, I-2, Quellen und Indices, Texte der Hethiter* 3-4, Heidelberg.
- ÜNAL, A., (1984), Nochmals zur Geschichte und Lage der hethitischen Stadt Ankuwa, *SMEA* 24, Fs. Meriggi: ss. 87-107.
- WEEDEN, M., ULLMANN, L. (2017), *Hittite Landscape and Geography*, Leiden/Boston.

Harita: Çankırı-Çorum-Amasya.